

УДК 378:37.041

Болтянська Н.І., к.т.н, доц., Болтянський О.В., к.т.н, доц.
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

НАПРЯМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті проаналізовано теоретичні засади саморозвитку особистості. Визначені особливості та можливі напрями саморозвитку викладачів аграрних закладів вищої освіти.

Ключові слова: викладач, вища школа, професіоналізм, самовдосконалення.

Постановка проблеми. Українському суспільству, що розвивається нині швидкими темпами, потрібні освічені люди, успіх роботи яких залежить від рівня професіоналізму та особистісного розвитку. Рівень особистісно-професійного розвитку є найважливішою, базисною характеристикою фахівця і має вирішальне значення не лише для певної галузі, а й усього суспільства в цілому. Тому основним завданням навчання у закладах вищої освіти (ЗВО) є підготовка творчих, високоосвічених фахівців, здібних до діяльності в різних умовах, які прагнуть до постійного самовдосконалення та розвитку, є конкурентоздатними на ринку праці. Підготовка таких фахівців вимагає, щоб цими якостями, насамперед, володіли ті, хто забезпечує процес виховання і навчання. Важливо, щоб викладач вищої школи був не просто фахівцем у своїй галузі, а особистістю, яка постійно прагне до професійного саморозвитку [1].

Важливою складовою системи вищої освіти в Україні є аграрна освіта, що має сприяти відтворенню кадрового потенціалу галузі, забезпечувати високу якість підготовки фахівців, безпосередньо впливати на оптимальне розв'язання багатьох проблем агропромислового комплексу (АПК). Інтерес науковців і практиків до професійної діяльності викладачів аграрних ЗВО на нинішньому етапі розвитку суспільства зумовлений зміною освітньої парадигми – відбувається перехід від масово-репродуктивних форм і методів навчання до індивідуально-творчих. Основним є визнання важливості яскраво вираженої індивідуальності викладача, його права на вибір педагогічних технологій і відповідальність за результати їх упровадження, вміння проектувати зміни дидактичної системи відповідно до сучасних вимог ринку праці та розвитку АПК [2-5].

Науково-технічний поступ у сфері АПК детермінує формування викладача аграрного ЗВО як професіонала нового типу в умовах єдиної системи „суспільство-наука-техніка-людина”, підвищує вимоги до його професійних і особистісних якостей. Діяльність викладача ЗВО має творчий характер, оскі-

льки професійні завдання, що стоять перед ним, вимагають здібності постійно створювати нові знання, інтегрувати відомі знання в нові комбінації, здійснювати пошук і розробку нових методів і освітніх технологій передавання та розповсюдження знань. Це все потребує від викладача вищої школи постійної та наполегливої роботи над саморозвитком [6,7].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Задля забезпечення успіху у професійній діяльності і загалом в житті фахівцю потрібно постійно професійно саморозвиватись безперервно взаємодіючи при цьому з конкретним соціальним середовищем. Виконання важливих завдань, що постають на сучасному етапі розвитку України, потребує якісного вдосконалення системи підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Це вимагає від викладачів оновлювати змістовий компонент процесу навчання, забезпечувати придатність майбутніх спеціалістів до самовдосконалення, засвоювати нові методи і прийоми освітньої діяльності. Проблеми підготовки особистості майбутнього фахівця присвячені роботи таких науковців, як Н. Білоусова, О. Мерзлякова, Л. Дудікова, О. Ігнатюк. Актуальність проблеми підготовки особистості майбутнього фахівця до саморозвитку та самовдосконалення підтверджується тим, що все більше сучасних дослідників звертаються до її вивчення. На необхідність постійної самопідготовки, саморозвитку викладачів ЗВО звертають увагу Т. Борова, Т. Вахрушева, Л. Кайдалова, Н. Лосева та ін. Зважаючи на складний характер процесу саморозвитку, можемо зазначити, що без створення у ЗВО сприятливих умов вдосконалювати та реалізовувати навички його здійснення викладачу не просто. До того ж саморозвиток завжди базується на наявній у викладача визначеній мотивації до професійного зростання, що має бути сформованою саме в умовах ЗВО [8-10].

Формулювання цілей статті. Мета статті - визначення ефективності педагогічних умов професійного саморозвитку викладачів фахових дисциплін аграрних ЗВО.

Виклад основного матеріалу досліджень. Сучасний стан розвитку системи вищої освіти в Україні потребує підвищення ролі викладача, оскільки саме педагогічна діяльність забезпечує духовний та інтелектуальний розвиток нації, становлення особистості та формування професійної компетентності фахівця будь-якої галузі народного господарства. Викладач є ключовою фігурою реформ освіти, а тому темпи й характер модернізації вищої школи залежать насамперед від інтелектуального рівня, професійних та особистісних якостей професорсько-викладацьких кадрів.

Викладач за сучасних умов розвитку суспільства повинен бути водночас дослідником, організатором, оратором, психологом, висококваліфікованим фахівцем, як у своїй галузі викладання, так і в інших галузях знань. Сьогодні кожен науково-педагогічний працівник визнає важливість впровадження в педагогічну практику нових методик та прийомів навчання, інноваційних технологій, що дозволяють підвищувати якість освіти та активізацію пізнавальної діяльності студентів, що розвивають їхні розумові здібності.

Розглянемо класифікацію базових професійно-педагогічних навичок викладача.

Методичні навички – здатність до вибору педагогічно доцільних форм, методів і засобів навчання; впровадження інноваційних технологій навчання; використання передового педагогічного досвіду і т.п.

Аналітичні навички – здатність до здійснення психолого-педагогічного аналізу процесу навчання; визначення рівнів сформованості системи знань студентів; аналізу особистого досвіду професійної діяльності з формуванням відповідних висновків; передбачення можливих недоліків в своїй професійній діяльності та способів їх запобігання.

Конструктивні навички – здатність до цілеспрямованої організації й здійснення цілісного педагогічного процесу на основі теоретичних і технологічних знань; ефективного застосування в різних поєднаннях методів та засобів навчання; підбору навчальної, методичної і наукової інформації та структуризації її відповідно до мети заняття з урахуванням різного рівня підготовленості здобувачів.

Прогностичні навички – здатність до визначення і формулювання конкретних завдань в повсякденній педагогічній діяльності; формулювання цілей освітньої діяльності; здійснення поточного й перспективного планування освітньої діяльності; прогнозування оптимальних шляхів використання інформаційних ресурсів і продуктів; проектування особистості студента і здійснення індивідуальної програми розвитку його готовності до професійної діяльності; прогнозування можливих труднощів й помилок професійного саморозвитку.

Проективні навички – здатність до прогнозування педагогічної діяльності, її цілей, завдань та перебігу з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів, їхніх потреб та інтересів; планування індивідуальної роботи зі студентами та системи прийомів з організації ефективної освітньої діяльності.

Організаційні навички – здатність до здійснення педагогічного керівництва освітньою і в тому числі самостійною діяльністю здобувачів; організації самостійної роботи здобувачів, спрямованої на виконання поставлених завдань; залучення до активної пізнавальної діяльності всіх здобувачів.

Організація освітнього процесу навчання в аграрному закладі вищої освіти має бути об'єднаною цілеспрямованою дією викладача і здобувачів вищої освіти через організацію способів і методів навчання та застосування відповідного рівня педагогічного спілкування, що передбачає наявність у науково-педагогічного працівника належного рівня комунікативних навичок.

Комунікативні навички містять у собі вміння спілкуватися з колегами й студентами, враховуючи їхні індивідуальні особливості; знаходити спільну мову з окремими студентами; встановлювати педагогічно доцільні стосунки зі студентами; розвивати внутрішньокolleктивні стосунки студентів, позицію співробітництва, готовність до спільного розв'язування реальних проблем шляхом колективної діяльності; реалізовувати демократичний стиль спілку-

вання; застосовувати різні види педагогічної техніки, керувати емоційною атмосферою колективу; формувати комунікативні вміння в майбутніх фахівців-аграріїв.

Нові вимоги суспільства сприяли появі нових професійних ролей сучасного викладача вищої школи, а саме: розробник навчальних програм, фасилітатор, презентатор, тренер, наставник, менеджер, консультант, дослідник, інноватор [1]. Нові умови життя потребують нового мислення, нової культури діяльності, а звідси – якісно іншого рівня освіченості, здатності до постійного оновлення знань, формування „сучасного світогляду, розвитку творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти й самореалізації”, зазначено в Національній доктрині розвитку освіти [2]. Для сучасної освіти потрібні висококваліфіковані викладачі, які постійно шукають найефективніші шляхи і методи навчання, виховання й формування майбутніх фахівців. Тож самоосвіта викладача як неперервна діяльність, що спрямована на розширення й поглиблення знань і вмінь, підвищення рівня фахової підготовки, розвиток творчої особистості, є основою розвитку вищої освіти в Україні. В АПК спостерігаються тенденції, що диктують специфічні вимоги до підготовки фахівців-аграріїв. В умовах техногенного навантаження, що призвело до порушення балансу екосистеми, зниження врожайності сільськогосподарських культур відбувається трансформація аграрної галузі, що вимагає від аграрних ЗВО відповідного кадрового забезпечення.

Аграрний сектор України вимагає не лише професіоналів з поглибленими знаннями, сформованими вміннями й навичками, а фахівців з розвиненими лідерськими якостями, здатністю організовувати, творчо мислити, нестандартно розв’язувати поставлені завдання, які б могли згуртувати й спрямовувати в конструктивне русло діяльність інших людей [3]. Це вимагає від викладача аграрного ЗВО бути суб’єктом своєї професійно-педагогічної діяльності.

Співвіднести власні суб’єктивні особливості та потенційні можливості з нормами соціокультурної системи та визначити цілі самореалізації відповідно до цілей системи аграрної професійної освіти як соціального інституту здатний лише такий викладач, який сформував у собі вміння входження до соціокультурних систем. Це потребує розвитку соціального мислення, розширення соціальних зв’язків, включення особистості в нові соціальні ситуації й види професійної, виробничої, навчальної, суспільної, культурної, просвітницької діяльності, що все разом створює середовище для самореалізації викладача в кількох сферах (виробництво, наука, освіта) (рис. 1).

Оскільки професійна компетентність викладача аграрного ЗВО є сукупністю його вмінь особливим способом структурувати наукові й практичні знання з метою кращого вирішення педагогічних завдань, можна виділити основні її показники:

- спеціальні професійні (фахові) знання, їх відповідність обсягу, структурі, характеру, вимогам професійності на сучасному етапі розвитку науки, техніки, культури;

- психолого-педагогічні знання й уміння, тобто обізнаність педагога про психолого-педагогічні засади організації навчального процесу у ЗВО;
- обізнаність у сфері процесів спілкування, якою мірою процеси спілкування сприяють або перешкоджають досягненню шуканих педагогічних результатів;
- обізнаність про методи й форми професійного самовдосконалення.

Рис. 1. Сфери діяльності викладача аграрного ЗВО

Потреба в неперервній освіті викладачів аграрних ЗВО зумовлена швидкими темпами зростання обсягів науково-професійної інформації, застосуванням інноваційних освітніх технологій, розвитком навчальних можливостей ІКТ. Діяльність викладача фахових дисциплін аграрного ЗВО має творчий характер, оскільки професійні завдання, що стоять перед ним, вимагають здібності постійно створювати нові знання, інтегрувати відомі знання в нові комбінації, здійснювати пошук і розробку нових педагогічних методів і освітніх технологій передавання та розповсюдження знань. Це все потребує від викладачів фахових дисциплін постійної та наполегливої роботи над самовдосконаленням і власним професійним розвитком.

Висновки. Професійний саморозвиток науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти являє собою цілеспрямований процес підвищення свого професіоналізму, розвитку професійних якостей, які відповідають зовнішнім соціальним вимогам, умовам діяльності та власної програми розвитку. Професійний саморозвиток науково-педагогічного працівника відбувається під впливом численних чинників протягом всієї трудової діяльності. На нього впливає повсякденне спілкування з колегами й студентами. Саморозвиток забезпечується під час самоосвіти та навчання на курсах підвищення кваліфікації. Цьому сприяють навчання в аспірантурі, докторантурі, участі в науковій роботі.

Список використаних джерел.

1. Ільчук В. В. Основні напрями професійного саморозвитку викладачів аграрних ЗВО. *Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців: матеріали Всеукр. наук. практ. конф.* 2013. С. 315–317.
2. Національна доктрина розвитку освіти: Законодавство України. Верховна Рада України. Київ, 2002. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
3. Болтянська Н.І., Болтянський О.В. Система взаємовідносин у ВНЗ: куратор – студент. *Зб. наук.-метод. пр. ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі»*. 2017. Вип. 20. С. 43–49.
4. Болтянська Н.І., Болтянський О.В. Дуальна система освіти як засіб професійної мобільності випускників вищих навчальних закладів. *Зб. наук.-метод. пр. ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі»*. 2018. Вип. 21. С. 20–26.
5. Болтянський О.В., Болтянська Н.І. Проведення експертизи якості знань в системі підготовки бакалаврів у ТДАТУ. *Зб. наук.-метод. пр. ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі»*. 2018. Вип. 21. С. 36–40.
6. Скляр Р.В., Скляр О.Г. Технологія інтерактивного навчання. *Зб. наук.-метод. пр. ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі»*. 2013. Вип. 16. С. 155–158.
7. Болтянський Б.В., Дереза О.О., Дереза С.В. Сутність і структура самостійної роботи студентів в умовах особистісно орієнтованого навчання. *Зб. наук.-метод. пр. ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі»*. 2018. Вип. 21. С. 146–150.
8. Скляр Р.В., Скляр О.Г. Особливості організації викладання дисципліни «Машини, обладнання та їх використання в тваринництві». *Мат. X Всеукр. наук.-мет. конф. «Проблеми підготовки фахівців-аграріїв у навчальних закладах вищої та професійної освіти»*. 2014. Вип. 17. С. 257–259.
9. Болтянський Б.В., Болтянська Л.О. Організація самостійної роботи студентів засобами інформаційних технологій. *Зб. наук.-метод. пр. ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі»*. 2017. Вип. 20. С. 34–38.
10. Болтянський О.В., Болтянська Н.І. Застосування інноваційних технологій при викладанні у сучасному вищому навчальному закладі, як фактору формування професійних компетентностей майбутніх фахівців. *Зб. наук.-метод. пр. ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі»*. 2017. Вип. 20. С. 39–42.

Boltianska N., Boltianskyi O. Directions of teachers's professional self-development agricultural institutions of higher education

Summary. The article analyzes the theoretical foundations of personal self-development. The features and possible directions of self-development of teachers of agricultural higher educational institutions are determined.

Keywords: teacher, higher school, professionalism, self-perfection